

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ, ЯК СКЛАДОВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглядається вплив спільної виховної дії сім'ї та школи на дітей середнього шкільного віку, від якого залежить формування моральних цінностей особистості.

Ключові слова: мораль, цінність, моральна цінність, виховання.

Аннотація. В статье рассматривается влияние общего воспитательного действия семьи и школы на детей среднего школьного возраста, от которого зависит формирование моральных ценностей личности.

Ключевые слова: мораль, ценность, моральная ценность, воспитание.

Annotation. In the article influence of general educator action of family and school is examined on the children of middle school age which forming of moral values of personality depends on.

Key words: moral, value, moral value, education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку суспільства існує необхідність змін у сімейному та моральному вихованні учнівської молоді; а також необхідним є пошук нових шляхів підвищення впливу сім'ї та школи на формування моральних цінностей підлітків.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей виховного впливу на дітей з боку сім'ї та школи. **Завданням** даної статті є висвітлення сімейних традицій та моральних відносин і традицій школи.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням моралі людство цікавилось починаючи з давніх часів і до наших днів. Відомі мислителі та педагоги починаючи від Аристотеля і до сучасних дослідників як зарубіжних, так і вітчизняних таких як Гусейнов А., Булах І., Ушинский К., Макаренко А., Сухомлинський В, Карпенчук С., та інші, вважали мораль і духовність важливими людськими якостями.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Аналіз психолого-педагогічної

літератури свідчить, що від сформованості у підростаючого покоління стійких духовно-моральних цінностей залежить становлення особистості підлітків, їхніх моральних норм, принципів, поведінки в суспільстві та ставлення до оточуючих. Деякі аспекти виховного впливу моралі на особистість раніше розглядалися, але не достатньо, тому є існує необхідність детального вивчення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу.

В Українському педагогічному словнику Гончаренка С. дано визначення поняття моралі (лат. *moralis* – моральний, від *mores* – звичаї), як одної з форм суспільної свідомості; системи поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. [2]

Поняття моралі почало існувати ще в стародавні часи і продовжує формуватися й до сьогодні. А. Гусейнов, один із відомих спеціалістів у галузі етики визначав поняття мораль, як: «панування розуму над афектами; прагнення до вищого блага; добра воля і безкорисливість мотивів; здатність жити в людському суспільстві; людяність і суспільна форма відносин між людьми» [3, с. 26]. Останнім часом посилилась увага з боку педагогіки до проблеми моральних цінностей особистості. Питання формування моральних цінностей досліджуються багатьма суспільствознавчими науками протягом тривалого часу. Вивчення науками окремих аспектів моральних цінностей має філософське підґрунтя, що впливає на розуміння природи моральних проблем: «процес тлумачення сутності моралі залежить від того, як представлена її природа» [1, с. 190].

У своїх працях К.Ушинський зазначав: «тільки особистість може впливати на розвиток і визначення іншої особистості, тільки характером можна формувати характер... Причини такого морального магнетизму приховані глибоко в людській природі» [11, с. 123].

К.Ушинський виділив основні аспекти у моральному вихованні повноцінної особистості:

- виховання в дітях правильного погляду на людину і її призначення в світі;

- виховання серйозного, ділового ставлення, перш за все, до навчання, його мети і завдання;
- відповідність всієї виховної роботи віковим особливостям вихованців;
- систематичне і безпосереднє керівництво вчителя процесом виховання;
- почуття відповідальності школи не лише за прищеплення дітям знань, але, перш за все, за їх високу моральність;
- організація колективу учнів у відповідності з вимогами педагогіки, оскільки на моральність і переконання молодої людини ніщо не має такого впливу, як те коло друзів, в якому вона перебуває;
- єдність в підході до учнів зі сторони школи, сім'ї і громадськості [5, с. 151-153].

У процесі морального виховання людини, формування її моральних цінностей, принципів, світогляду, відношення до оточуючих, до природи К.Ушинський надавав значення співпраці школи і сім'ї вихованця, спрямованої на створення сприятливої атмосфери для морального розвитку особистості.

Формування моральних цінностей особистості безпосередньо залежить від якості її виховання взагалі, від стосунків у сім'ї, школі, джерел масової інформації. Ми поділяємо точку зору К. Ушинського який стверджував, що виховання дитини повинно відбуватися за допомогою корисної праці. «Виховання повинне невисипує турбуватись, щоб, з одного боку, дати вихованцю можливість знайти собі корисну працю в світі, а, з другого, – прищепити йому невтомну жагу до праці» [10, с 101].

Цінний досвід з формування моральних цінностей та морального виховання взагалі залишив після себе А. Макаренко, стверджуючи необхідність мети у процесі морального виховання людини. Виховуючи особистість, він намагався її зрозуміти, враховуючи індивідуальність характеру, зовнішні прояви, внутрішній психологічний і моральний світ [7]. Цей відомий педагог підкреслював, що одніми з головних моральних цінностей людини повинні бути: дисциплінованість, любов до батьківщини, почуття обов'язку і честі,

загартованість, ввічливість, бадьорість, суворість, доброта, наполегливість, володіння собою, вплив на інших, веселий настрій; любов до життя [7].

Головними шляхами до формування моральних цінностей людини вважав:

- загальна сума правильних уявлень, правильних знань;
- педагогічне піклування про людину;
- спеціальна виховна дисципліна [6, с. 48].

Розуміючи важливість виховання в особистості теоретичних основ моральності, моральних цінностей та принципів А.Макаренко висловлювався: «у нашій школі не має теорії моралі, не має такого предмета, не має такої особистості, яка б цю теорію моралі викладала...» [7, с 27].

Фундаментальну роботу в напрямку морального виховання, формування моральних цінностей, принципів людини здійснював В. Сухомлинський, закладаючи фундамент моральності, формуючи моральні цінності, моральні якості та моральні принципи в свого вихованця, він прагнув виховати особистість з урахуванням її природних якостей [9].

На думку В. Сухомлинського формування ідейної серцевини або моральних цінностей особистості є основою морального виховання. В.Сухомлинський розумів, що ґрунтуючись на моральних цінностях, які набувались нашими предками протягом багатьох поколінь, повинні формуватись моральні стосунки майбутнього нашого суспільства враховуючого моральні цінності особистості [9]. Він визначив головні умови, що впливають на формування морального боку особистості:

- вміння педагога орієнтуватись на живий ідеал, вміння бачити, цінувати, берегти в молодій людині головне, визначальне;
- спонукання вихованців до високоморальних вчинків;
- виховання почуття людяності;
- одухотворення юнаків і дівчат такою працею, яка створює повноту духовних інтересів і запитів [9, с. 218].

В.Сухомлинський вказував на важливість морального самовиховання особистості: «Якби людину виховував тільки хтось, а сама себе вона не виховувала, то вона не стала б найвищою цінністю серед усіх інших цінностей світу, не піднялася б на той щабель морального розвитку, з якого їй видно не тільки інших людей, а й саму себе. Вихованою можна назвати в повному розумінні тільки ту людину, яка вміє виховувати себе» [8, с.412].

Опираючись на свій власний досвід роботи, в напрямі морального виховання людини, В.Сухомлинський виокремлював основні методи морального виховання:

- 1) переконання;
- 2) практичне привчання;
- 3) дисциплінування;
- 4) повага і вимога;
- 5) довіра і наказ;
- 6) праця як творча діяльність;
- 7) спонування до активного виявлення думки й почуття.

Дослідник М. Фіцула вважає що, «моральне виховання – це виховна діяльність школи і сім'ї, що має метою формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок людської поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності» [11, с. 53].

С. Карпенчук висловлювався що, «моральне виховання учнів – це виховання теоретичних основ моралі, формування в них моральних уявлень і понять, організація досвіду їхньої моральної поведінки і діяльності, які відповідають вимогам моралі нашого суспільства» [4, с. 72].

Основою моральної сфери людини є її моральні цінності, сформовані нею у процесі життя під впливом різних психологічних факторів, визначаючих особливості та рівень морального розвитку особистості.

Розвиток моральної свідомості особистості відбувається через сприйняття та усвідомлення змісту впливів що надходять від педагогів і оточуючих людей

через переробку цих впливів у зв'язку з моральним досвідом індивіда, його поглядами і ціннісними орієнтаціями. У свідомості людини зовнішній вплив має індивідуальне значення і таким чином формує суб'єктивне відношення до нього. У зв'язку з цим формуються мотиви поведінки, прийняття рішень і моральний вибір особистістю власних вчинків.

Є.Шацький висловлювався про моральні цінності людини: «це виділені людьми в конфліктних ситуаціях, із дотриманням ієрархії цінностей, культурні явища сучасності або планованого майбутнього, відносно яких виникає соціально значиме припущення, що вони походять зі спадщини минулого» [13, с 282].

Висновки та перспективи подальшого розгляду.

В цієї статті нами був висвітлений вплив моральних цінностей на моральний розвиток учнів, але ми не можемо охопити весь спектр проблеми, тому передбачено подальший розгляд даного питання.

Література

1. *Булах І.С.* Психологічні основи особистісного зростання підлітків. дис. доктора психол. наук. 19.00.07/ Булах Ірина Сергіївна. – К., 2004. – 582 с.
2. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 356 с.
3. *Гусейнов А.А., Апресян Р.Г.* Етика. – М.: Гардарики, 1998. – 358 с.
4. *Карпенчук С.* Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – Київ: Вища школа, 1997. – 304 с.
5. *Лордкипанидзе Д.* Педагогическое учение К.Д.Ушинского. – Москва, 1950. – 368 с.
6. *Макаренко А.* О воспитании / Сост. и авт. вступит. статьи В.Хелемендик. – Москва: Политиздат, 1990. – 415 с.

7. *Макаренко А.* Советское школьное воспитание // Избранные произведения: В 3-х т. Т.3 – Київ: Радянська школа.–1985.– 592 с. – С.5-110.
8. *Сухомлинський В.О.* Батьківська педагогіка // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 Т. – К.: Рідна школа, 1977. – Т. 5. – С. 411 – 414.
9. *Сухомлинський В.* Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори в 5-ти т. Т.1. — Київ: Радянська школа, 1976. — 654 с. — С. 55-226.
10. *Ушинський К.* Вибрані педагогічні твори. – Київ: Радянська школа, 1949. – 418 с.
11. *Ушинский К.Д.* Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии //Ушинский К.Д. Избр.пед.соч.: В 2 т. – М.: Педагогика, 1974. – Т.1. – С.354-385.
12. *Фіцула М.* Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – Тернопіль: “Навчальна книга – Богдан”, 1997. – 192 с.
13. *Шацкий Е.* Утопия и традиция : Пер. с польск.- М.:Прогресс,1990. – 456 с.